

Majda Pungerčar

Na Dvoru ulita umetnost

Proizvodni in pomožni objekti železarne

Prvi plavž je na Dvoru začel obratovati leta 1796. Ob njem so stala skladišča za rudo in oglje. V fužini je bilo na začetku šest ognjev in tri kladiva. Surovo železo, ki so ga pridobili iz plavža, so plemenitili tako, da so mu odvzeli ogljik in druge primesi in tako pridobili kovno železo. Z dodatnim čiščenjem kovnega železa so pridobili tezano železo.²² Leta 1798 je na Dvoru delovalo pet fužin: velika fužina, kjer so iz surovega železa izdelovali 5,6 kg težke kose železa, srednja in fina fužina, kjer so izdelovali tezano železo, velika tračna fužina, za izdelavo tračnega železa, plugov in obročev za kolesa, in fužina za izdelavo finega tračnega železa.²³ Po letu 1820 se je proizvodni obrat iz klasične fužine preusmeril v železolivarno, kar so dosegli z modernizacijo plavžev in pihal ter gradnjo dveh kupolnih peči, kjer so surovo železo iz plavžev pretalili v lito železo. Zgradili so tudi poslopje za skladišče lesa, šamota in modelov ter železarno opremili s številnimi novimi napravami.²⁴ Leta 1839 in 1840 so porušili stari plavž in zgradili novega. Zgradili so tudi novo mehanično delavnico, dve stanovanjski hiši ter zamenjali vsa vodna kolesa. Tedaj so v železarni obratovala tri kupolne peči.²⁵ Ob zaprtju obrata leta 1891 je imela železarna plavž, dve kupolni peči in talilno peč, fužino in mehanično delavnico, v kateri so bile kovačnica, strugalnica, ključavničarska delavnica in mizarska delavnica za izdelovanje modelov. Poleg naštetega pa še več vodnih koles in številne naprave in stroje za obratovanje. Poleg tega so imeli tudi žago, skladišče, tesarsko lopo in sedem stanovanjskih hiš.²⁶

Pogled na most med Dvorom in Jamo ter napeljavo vode iz reke Krke v območje železarne, okoli leta 1880.

Foto: Julius Muller, Ljubljana.

Hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

22 Matija Žargi, *Železarna na Dvoru ob Krki 1795–1891*, Novo mesto, 2000, str. 17.

23 Matija Žargi, *Železarna na Dvoru ob Krki 1795–1891*, Novo mesto, 2000, str. 18 in 19.

24 Matija Žargi, *Železarna na Dvoru ob Krki 1795–1891*, Novo mesto, 2000, str. 27 in 28.

25 Matija Žargi, *Železarna na Dvoru ob Krki 1795–1891*, Novo mesto, 2000, str. 37–40 in 61.

26 Matija Žargi, *Železarna na Dvoru ob Krki 1795–1891*, Novo mesto, 2000, str. 107.

Pogled na železarno, začetek 20. stoletja.

Hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Pogled na livarno in pomožna poslopja na levem bregu Krke in na žago in mlin na desnem bregu, začetek 20. stoletja.

Hrani: Dolenjski muzej Novo mesto.

Vodnjak v Višnji Gori je sestavljen iz dveh antičnih vaz in osrednjega dela. Na njem je steber, ki ima na sredi dva izliva v obliki živalskih glav in se na vrhu zaključuje s kipom Janeza Vajkarda Valvasorja. Ulit je bil leta 1872. Leta 2021 je bil restavriran, 2021.

Po ljubljanskem županu imenovan Hradetzky most, med ljudmi imenovan Čevljarski most, je bil v Ljubljani odprt leta 1867. Hrani: Narodni muzej Slovenije.

Leta 1932 so Čevljarski most prestavili v bližino stare ljubljanske bolnice in poslopja mrtvašnice, zato so mu Ljubljančani nadeli ime Mrtvaški most. Foto: Srečko Habič, 1979.

Ograja ob peči,
druga polovica 19. stoletja,
11 x 46 x 22,
KZ 1046.

Podstavek za pepel,
sredina 19. stoletja,
4 x 38 x 18,5,
KZ 96.

Na Dvoru so množično izdelovali
peči za ogrevanje stanovanj in
pripomočke za čiščenje peči, kot
so podstavki za pepel, lopatke
in strgala za čiščenje pepela ter
stojala za orodja.
KZ 1049/1-2, KZ 1096.

Peč s signaturo
dvorske železarne
Hof in Krain,
19. stoletje,
169 x 50,
KZ 2380.

Na Dvoru izdelani likalniki so imeli uporabno in estetsko vrednost. Ne glede na tip likalnika so posvečali veliko pozornost oblikovanju detajlov, kot so zatiči, ročaji in pokrovi.

Gladenje oblačil sega daleč v preteklost, v staro egipčansko državo. Kasneje so se po vsem svetu vzporedno razvijali različni pripomočki iz kamna, lesa, kosti in stekla za ravnanja oblačil. Prvi likalniki iz litega železa izvirajo iz 15. stoletja, razmah so doživeli z razcvetom livarstva v 19. stoletju.

Okrasni krožnik,
sredina 19. stoletja,
premer 20,3,
KZ 299.

Okvir za namizno ogledalo,
sredina 19. stoletja,
24 x 15 x 10,
KZ 176.

 PREBERI ME

Motovilo za navijanje štren,
19. stoletje,
44 x 57,
KZ 2051.

Aplika za nagrobni križ, reliefna
podoba Kristusa kralja,
19. stoletje,
24 x 10 x 5,
KZ 219.

Hišna razpela iz različnih
materialov so imeli v vseh
podeželskih, mestnih in
grajskih domovih. V prvi
polovici 19. stoletja so bila v
modi litoželezna.

